

Greenberg, M.S. & Ruback, R.B. (University of Pittsburgh). «After the crime: Victim decision making». (N.Y.: Plenum, 1992, Perspectives in Law and Psychology series, τομ. 9, σελ. 293).

Άγγελου Α. Τσιγκρή

Το βιβλίο αυτό, που βασίζεται στα αποτελέσματα ενός ερευνητικού προγράμματος δεκατριών ετών, αναφέρεται στη διαδικασία λήψης απόφασης του θύματος αμέσως μετά το έγκλημα που υπέστη. Κατ' αρχήν, θα πρέπει να τονίσω ότι πρόκειται για μια πολύ σημαντική μελέτη πάνω σ' ένα ερευνητικό πεδίο που δεν έχει επαρκώς μελετηθεί. Ο βασικός στόχος αυτού του βιβλίου είναι να αποδείξει το ρόλο και τη σημασία που έχει η κοινωνική επίδραση στις αποφάσεις του θύματος μετά το έγκλημα και να προτείνει μια θεωρητική κατασκευή που να περιγράφει με σαφήνεια τα στάδια λήψης αυτών των αποφάσεων.

Η απόφαση του θύματος για αναφορά του εγκλήματος στην αστυνομία είναι, ίσως, ο καθοριστικότερος παράγοντας ενεργοποίησης των μηχανισμών του Συστήματος της Ποινικής Δικαιοσύνης, και αυτό γιατί ο ρόλος της αστυνομίας στην επισήμανση της εγκληματικότητας είναι σχετικά περιορισμένος. Η επισήμανση της εγκληματικότητας, για τις περισσότερες κατηγορίες εγκλημάτων, γίνεται στη συντριπτική της πλειοψηφία από τις αναφορές των πολιτών και σ' αυτές τον πρώτο λόγο έχουν οι αναφορές των θυμάτων. Συνεπώς, η παρούσα μελέτη προσφέρει σημαντική γνώση σ' έναν καθοριστικής σημασίας, αλλά και παραγνωρισμένο συνάμα, τομέα της εγκληματολογικής έρευνας.

Η μελέτη αυτή αποτελείται από είκοσι επιμέρους έρευνες που διεξήχθησαν με διαφορετικές ερευνητικές μεθόδους. Η πολυμεθοδική αυτή προσέγγιση μας δίνει την δυνατότητα για έγκυρα και αξιόπιστα αποτελέσματα και συμβάλλει στην εξάλειψη των πιθανοτήτων σφάλματος που θα μπορούσαν να πηγάζουν από τη μεροληψία της κάθε επιμέρους ερευνητικής μεθόδου. Οι ερευνητικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν ήσαν: η πειραματική προσέγγιση σε εργαστηριακές συνθήκες, έρευνες με υποτιθέμενα θύματα, η μελέτη και η ανάλυση αρχείων και οι αυτο-αναφορές των θυμάτων μέσω συνεντεύξεων.

Το δείγμα των είκοσι ερευνών συγκροτήθηκε, είτε από πραγματικά (από εγκλήματα που έχουν πραγματικά τελεστεί), είτε από υποτιθέμενα (από εγκλήματα που σκηνοθετήθηκαν για τις ανάγκες της έρευνας) θύματα ληστείας, κλοπής, διάρρηξης, κακοποίησης και βιασμού (τα θύματα των δύο τελευταίων ομάδων ήσαν αποκλειστικά και μόνο γυναίκες). Αυτός ο πλουραλισμός, όσον αφορά την εκπροσώπηση των διαφόρων ομάδων θυμάτων, έχει ως αποτέλεσμα τη δυνατότητα γενίκευσης των συμπερασμάτων, της μελέτης αυτής, σε όλα τα θύματα όλων ανεξαιρέτως

των εγκλημάτων, αρκεί να έχουν θύμα και το θύμα τους να είναι πρόσωπο και όχι κάποιος οργανισμός, π.χ. κάποια επιχείρηση.

Η μελέτη αυτή είναι η πρώτη συστηματική προσπάθεια διερεύνησης των μηχανισμών και των διαδικασιών λήψης απόφασης του θύματος μετά το έγκλημα και προέρχεται από το χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας. Επίσης, είναι μοναδική σε σχέση με την πολυμεθοδολογική της προσέγγιση και όσον αφορά τη δυνατότητα γενίκευσής της σ' όλα τα θύματα εγκλημάτων. Τέλος, ένα τρίτο στοιχείο που την καθιστά πρωτοπόρο στο χώρο της, είναι το γεγονός ότι δεν ασχολείται αποκλειστικά και μόνο με την απόφαση του θύματος για αναφορά του εγκλήματος στην αστυνομία, αλλά με όλες τις αποφάσεις που καλείται να πάρει το θύμα αμέσως μετά το έγκλημα που υπέστη (π.χ. η απόφαση του θύματος να ορίσει το περιστατικό ως έγκλημα, η απόφασή του για τον προσδιορισμό της σοβαρότητας του εγκλήματος, κ.λπ.).

Στα οκτώ πρώτα κεφάλαια του βιβλίου παρουσιάζονται αναλυτικά οι είκοσι έρευνες της μελέτης και τα αποτελεσματά τους. Στο πρώτο κεφάλαιο, οι συγγραφείς περιγράφουν τις έρευνες που διεξήχθησαν μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και οι οποίες ήταν σχετικές με την κατανόηση της διαδικασίας λήψης απόφασης από τα θύματα εγκλήματος. Στο κεφάλαιο αυτό υποστηρίχθηκε ότι: 1) τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του θύματος δεν είναι σημαντικός παράγοντας πρόβλεψης της απόφασής του για αναφορά, 2) η κοινωνική επίδραση είναι ένας σημαντικός παράγοντας για τη λήψη απόφασης από τους παριστάμενους στο έγκλημα και 3) η σοβαρότητα του εγκλήματος είναι ένας σοβαρός παράγοντας πρόβλεψης της αναφοράς. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται η ανάπτυξη ενός πειραματικού μοντέλου το οποίο οι συγγραφείς χρησιμοποίησαν για να μελετήσουν τη διαδικασία λήψης απόφασης των θυμάτων κλοπής σε ελεγχόμενες εργαστηριακές συνθήκες, επίσης παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του πρώτου πειράματος στο οποίο εφαρμόστηκε αυτό το μοντέλο. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται πέντε ερευνητικές μελέτες που είχαν ως στόχο τους να μελετήσουν τη διαδικασία λήψης απόφασης των θυμάτων κλοπής και να ερευνήσουν το ρόλο που παίζει η κοινωνική επίδραση στην διαδικασία αυτή. Για τις ανάγκες αυτών των μελετών, χρησιμοποιήθηκαν θύματα σκηνοθετημένων κλοπών, που έλαβαν χώρα σε απόλυτα ελεγχόμενες εργαστηριακές συνθήκες. Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται ο σημαντικός ρόλος που παίζει το θύμα στην επαφή του με το ποινικό σύστημα, δηλαδή η αφήγηση του εγκλήματος από το θύμα ως αυτόπτης μάρτυρας. Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει στοιχεία που σχετίζονται με την ακρίβεια των αναμνήσεων του θύματος σχετικά με το έγκλημα, για μια περίοδο πάνω από 15 μήνες μετά τη θυματοποίησή του. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από τα έξι πειράματα που παρουσιάστηκαν στα δύο προηγούμενα κεφάλαια. Το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρει τα αποτελέσματα και αποτελείται από τρία μέρη: 1) εξέταση της εσωτερικής και της εξωτερικής εγκυρότητας των πειραματικών αποτελε-

σμάτων, 2) ανάλυση των παραγόντων που συνδέονται με την αναφορά του εγκλήματος και 3) εξέταση των σχέσεων ανάμεσα στην απόφαση για αναφορά και την ανάμνηση του γεγονότος, καθώς και των μεταγενέστερων αντιδράσεων του θύματος.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τρεις μελέτες όπου τα άτομα που συμμετέχουν υποθέτουν ότι έχουν πέσει θύματα εγκλήματος. Με τις μελέτες αυτές οι συγγραφείς προσπαθούν να διερευνήσουν την επίδραση που έχουν οι κοινωνικές προσδοκίες στην απόφαση του υποτιθέμενου θύματος για αναφορά. Οι συγγραφείς μελέτησαν φυλετικά διαφορετικούς πληθυσμούς προκειμένου να αποκαλύψουν πολιτισμικές και υπο-πολιτισμικές διαφορές, στην επίδραση που έχουν οι κοινωνικές προσδοκίες στην απόφαση του θύματος για αναφορά. Στα κεφάλαια εφτά και οκτώ, ερευνάται η δυνατότητα γενίκευσης των πειραματικών αποτελεσμάτων σε πληθυσμούς όχι εργαστηριακά ελεγχόμενους, καθώς και σε άλλα εγκλήματα εκτός της κλοπής. Στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα τριών ερευνών που βασίστηκαν σε αναλύσεις αρχείων που αφορούσαν τα εγκλήματα της κακοποίησης, του βιασμού και της διάρρηξης. Για να ερευνήσουν περαιτέρω την δυνατότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων, οι συγγραφείς έλαβαν αυτο-αναφορές από θύματα βιασμού, κλοπής, ληστείας και διάρρηξης. Το κεφάλαιο οκτώ, περιέχει τα αποτελέσματα από πέντε μελέτες που χρησιμοποίησαν αυτή την τεχνική.

Στο ένατο κεφάλαιο, οι συγγραφείς παρουσιάζουν ένα θεωρητικό μοντέλο για την εξήγηση της διαδικασίας λήψης απόφασης του θύματος, το οποίο ενοποιεί τα αποτελέσματα των ερευνών τους, με τα αποτελέσματα άλλων ερευνητών, πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Σύμφωνα μ' αυτό το μοντέλο, η διαδικασία λήψης απόφασης από το θύμα, αποτελείται από τρία στάδια: 1) τον ορισμό του περιστατικού ως εγκλήματος από το θύμα, 2) τον προσδιορισμό της σοβαρότητάς του και 3) την απόφαση του θύματος για το τι πρέπει να κάνει. Σε καθ' ένα από τα παραπάνω στάδια, σύμφωνα με το μοντέλο, η κοινωνική επίδραση (η οποία εκδηλώνεται με διάφορες μορφές) παίζει σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις του θύματος. Τέλος, στο δέκατο και τελευταίο κεφάλαιο, αυτού του βιβλίου, παρουσιάζονται, εν συντομία, τα αποτελέσματα της μελέτης καθώς, και οι συνέπειές της, τόσο στη θεωρία, όσο και στην κοινωνική πολιτική.

Η μελέτη αυτή κατέληξε σε τρία σταθερά συμπεράσματα, όσον αφορά την απόφαση του θύματος για αναφορά στην αστυνομία, τα οποία αποδείχτηκαν από τις είκοσι έρευνες της μελέτης: (i) οι παράγοντες που σχετίζονται με το έγκλημα (π.χ. τραυματισμός του θύματος, χρήση όπλου από το δράστη, κ.λπ.), είναι σημαντικότεροι παράγοντες πρόβλεψης της απόφασης του θύματος για αναφορά, απ' ότι είναι οι παράγοντες που αφορούν στα δημογραφικά χαρακτηριστικά του θύματος (π.χ. φύλο, ηλικία, φυλή, κ.λπ.). Οι παράγοντες αυτοί μπορούν να θεωρηθούν προσδιοριστικοί της σοβαρότητας του εγκλήματος, και άρα θα μπορούσε κάποιος να πει ότι όσο σοβαρότερο είναι ένα έγκλημα, τόσο μεγαλύ-

τερες είναι οι πιθανότητες του να αναφερθεί στην αστυνομία. (ii) Η κοινωνική επίδραση είναι ένας σημαντικός παράγοντας που ωθεί το θύμα στην απόφαση για αναφορά. Βρέθηκε ότι τα θύματα πολύ συχνά συμβουλευονται άλλα πρόσωπα, πριν αποφασίσουν να αναφέρουν και ότι πολύ συχνά ακολουθούν τις συμβουλές τους. (iii) Τα συναισθήματα του φόβου και του θυμού που βιώνουν τα θύματα, βρέθηκε να επηρεάζουν τη βραχυπρόθεσμη συμπεριφορά και τις μακροπρόθεσμες αντιδράσεις του θύματος προς το έγκλημα, καθώς και τις πρακτικές του θύματος σε σχέση με την αναφορά του εγκλήματος. Η έρευνα αυτή, τέλος, καταρρίπτει την μέχρι σήμερα κρατούσα άποψη, ότι το θύμα είναι ο «φύλακας» του συστήματος της Ποινικής Δικαιοσύνης, και προτείνει ότι ο «φύλακας» του συστήματος είναι τα άτομα εκείνα που συμβουλεύουν το θύμα αμέσως μετά το έγκλημα.

Η παρούσα μελέτη πληρεί όλες τις προϋποθέσεις μιας άρτιας επιστημονικής εργασίας, όμως, παραγνωρίζει ή αγνοεί ορισμένους καθοριστικούς, κατά τη γνώμη μου, παράγοντες που ωθούν ή αποτρέπουν το θύμα του εγκλήματος να αναφέρει το περιστατικό στην αστυνομία. Ετσι, πιστεύω πως νομιμοποιούμαι να προτείνω ένα διαφορετικό μοντέλο εξήγησης της απόφασης του θύματος για αναφορά στην αστυνομία, το οποίο αποτελείται από τρεις υποκειμενικούς και από έναν αντικειμενικό παράγοντα. Οι υποκειμενικοί παράγοντες είναι: 1) οι παραστάσεις του θύματος για το έγκλημα, 2) οι παραστάσεις του θύματος για τον εγκληματία, και 3) οι παραστάσεις του θύματος για το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Ο αντικειμενικός παράγοντας του μοντέλου μου, για την εξήγηση της αναφοράς, είναι οι δυνατότητες εξωποινικής διευθέτησης της κρίσης ή εξωποινικού συμβιβασμού ανάμεσα στο δράστη και το θύμα. Το παραπάνω μοντέλο, πιστεύω πως είναι ικανό να εξηγήσει τη διαδικασία με βάση την οποία το θύμα παίρνει την απόφαση να αναφέρει ή όχι ένα οποιοδήποτε έγκλημα, που τελέστηκε σε βάρος του, στην αστυνομία. Όμως, υπάρχουν και ορισμένα εγκλήματα, τα οποία είναι δύσκολο να προσεγγιστούν με βάση το παραπάνω θεωρητικό μοντέλο και αυτό λόγω της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζουν. Ένα τέτοιο έγκλημα είναι ο βιασμός.¹ Η μελέτη της αναφοράς του βιασμού στην αστυνομία δεν είναι δυνατό να περιοριστεί μόνο στο παραπάνω μοντέλο και αυτό γιατί στην απόφαση του θύματος βιασμού για αναφορά στην αστυνομία επισέρχονται και άλλοι παράγοντες όπως για παράδειγμα, οι στάσεις του θύματος απέναντι στο ενδεχόμενο της κοινωνικής απόρριψης, οι στάσεις του θύματος απέναντι στο ρόλο του γυναικείου φύλου, ο βαθμός της ενοχής του θύματος για το βιασμό του, κ.λπ.

Τέλος, η μελέτη αυτή παρουσιάζει την κοινωνική επίδραση ως τον σημαντικότερο παράγοντα αναφοράς των εγκλημάτων, πράγμα που έχει ως

1. Βλ. Τσιγκρής, Αγγ. (1996): «Βιασμός: Το αθέατο έγκλημα». (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή).

αποτέλεσμα να παρουσιάζεται το θύμα σαν ένα αδύναμο άτομο, μειωμένης έως μηδαμινής ικανότητας να αποφασίσει για την τύχη του. Όμως, παρά την οποιαδήποτε ασήμαντη αδυναμία της, η έρευνα αυτή αποτελεί ένα χρήσιμο οδηγό για τη χάραξη νέων ερευνών πάνω στον τομέα της απόφασης του θύματος για αναφορά των εγκλημάτων στην αστυνομία που παραμένει ακόμη σκοτεινός και ανεξερεύνητος.